

Lucijana Lasić
Sveučilište u Zadru

ŽIDOVI U SREDNJOVJEKOVNOJ DUBROVAČKOJ REPUBLICI

Zapravo se ni sama ne sjećam kada sam se točno počela zanimati za ovu temu, ali na početku moram istaknuti svojevrstnu zahvalu onima koji su mi pomogli oko literature koja i nije bila dostupna. Nadalje, moram izraziti žaljenje jer sam temu ograničila pojmom srednjeg vijeka, dakle do 15. stoljeća, kako bih mogla lakše i što vjernije istraživati. No, uzet ću slobodu i ukratko se osvrnuti i na 16. stoljeće jer zapravo Židovi u Dubrovačkoj Republici tada dobivaju svoj geto i postaju zastupljeniji u dubrovačkim izvorima. Nadam se kako ću u budućnosti moći više samostalno istražiti o spomenutoj temi, a zasad je ovo određena sinteza dostupne literature.

Dakle, pokušat ću ukratko prikazati kako i kada dolazi do naseljavanja Židovskog stanovništva na područje Dubrovačke republike i koliku u svemu tome ulogu ima trgovina; te kako se prema njima odnosila Republika u početnim godinama nakon osnutka geta.

PRIJE OSNUTKA GETA

Pojava Židova u Dubrovniku

Postoji pretpostavka kako su Židovi došli u doticaj s Dubrovnikom, kao važnim trgovačkim središtem, već u 12. stoljeću s obzirom kako su već tada postojale njihove kolonije u južnoj Italiji. No, ovakvu tvrdnju je jako teško dokazati jer dosad u dubrovačkom arhivu o tome nije ništa pronađeno. Zapravo prve podatke o Židovima, u spomenutom arhivu, nalazimo iz 13. stoljeća. Takva su svjedočanstva bez velikih detalja koja govore primjerice, kako je 1326. godine Dubrovnik u šestomjesečnu službu uzeo židovskog liječnika; ili kako je 1354/7. godine radilo u Dubrovniku troje židovskih liječnika. Tek od 14. stoljeća imamo kompletno i sistematski uređene serije državnih i privatnih dokumenata koji nam pomažu definirati vezu Židova i Dubrovnika, dok se prije tog razdoblja jako malo zna.

Pretpostavka kako je Dubrovnik već ranije morao doći u doticaj s Židovima temelji se na njegovom ekonomsko-političkom, ali i geografskom položaju. Dakle, srednjovjekovni je Dubrovnik priznavao Bizant, Sicilijsko Kraljevstvo, te Mletačku Republiku, a u svim spomenutim državnim tvorevinama nalazili su se Židovi kao važni ekonomski činitelji. Židovske su se kolonije osnivale u Apuliji, Siciliji i Albaniji, a neke su na tim prostorima bile još od Rimskog carstva. Oni su obitavali u svojim organiziranim općinama u zasebnim dijelovima grada, plaćajući određene godišnje takse, a nalazili su se pod crkvenom jurisdikcijom. U nekim su gradovima držali u svojim rukama industriju svile i bojanja tkanina, a bavili su se novčarstvom i trgovinom.¹ Tim su južnotalijanskim prostorima

1 J. Tadić, *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća*, La Benevolencia, Sarajevo 1937. str. 10.

trgovali Dubrovčani, a važno je samo i spomenuti kako su tu nabavljali žito i ostale namirnice. Dubrovčani su tako trgovali na albanskoj i grčkoj obali, a poznato je kako su tamo obitavali Židovi još iz najstarijih vremena. Spomenimo još i Veneciju koja je bila jedna od najprometnijih luka Sredozemlja i kao takva privlačila je Židovsko stanovništvo, a ne smijemo zaboraviti kako je Dubrovnik od 1204. pa do 1358. godine bio pod mletačkom upravom. Zbog navedenih trgovačkih i ostalih veza ne može se nikako isključiti raniji doticaj Dubrovačke Republike s Židovima.

Ipak, zanimljivo je kako bez obzira na važnost trgovine, prvi Židov koji se spominje u dubrovačkim izvorima jest već spomenuti liječnik iz 1326. godine. Dubrovački liječnik Egidija je poslan u Srbiju kako bi liječio kralja Stefana Dečanskog, a vlada Republike je odlučila 29. studenog 1326. uzeti u službu židovskog liječnika. No, kasnije navedeni liječnik nije označen u izvoru kao Židov pa nije sigurno kako je upravo magister Johannes upravo taj.²

S geografskog gledišta možemo Dubrovnik smatrati razmeđem između Zapada i Levanta. Tako bi neke zapadne rukotvorine upravo pomoću najvjerojatnije albanskih Židova bile prenesene na Levant. Nadalje, u dubrovačkom arhivu imamo od druge polovice 14. stoljeća mnoštvo podataka o trgovini koralja. U to vrijeme dolaze u Dubrovnik strani ribari kako bi lovili i pripremali za obradu koralje, koje su odvozili Italiju i zapadne zemlje, te Damask i Aleksandriju. Među tim stranim trgovcima koraljima nalazili su se i Židovi, a pogotovo koncem 14. stoljeća kada su protjerani s juga Francuske gdje su i držali monopol nad takvom trgovinom.

Kako je već istaknuto, teško je pisati o židovskom stanovništvu u srednjovjekovnoj Dubrovačkoj Republici zbog nedostatnosti podataka. Tako se postavlja jedno od važnijih pitanja – jesu li Židovi u 14. stoljeću, ili možda prije, imali neki predodređeni dio Grada u kojem su se nastanjivali. Kao odgovor na to pitanje imamo u arhivskim dokumentima 14. stoljeća spominjanje nekog dijela Grada koji se nazivao Đudeka (*Giudecca*). Poznato je kako imamo slične nazive za židovske četvrti u Apuliji ili Veneciji, ali problem je što se ne može točno odrediti o kojem mjestu se točno radi. Pretpostavlja se kako se radilo o istočnom dubrovačkom predgrađu koji se naziva Ploče. Zasad još uvijek nisu pronađeni dokazi kako su se već u to doba Židovi stalno i u većim grupama naseljavali u Dubrovniku, pa pretpostavka o traženju posebne četvrti za njih nije logična. Može se samo opravdati podatkom koji govori kako su se tu u 16. stoljeću naseljavali Židovi koji su dolazili na kraće vrijeme. Dakle, nije isključeno kako Đudek uopće ima veze sa naseljavanjem Židova. Ipak, kada im je vlada 1536. godine dopustila naseljavanje unutar gradskih bedema, zahvatili su dio ispred starih zidina koji se u 14. stoljeću, kako je rečeno vjerojatno nazivao Đudeka.³ Poznato je kako su se na tom predjelu u 14. stoljeću sušile kože, pa je moguća i teorija kako se taj naziv dao upravo zbog neurednosti i smrada po koži, što jest bilo specifično za neke talijanske židovske četvrti. No, ako su Ploče bila namijenjena onim Židovima koji su u Dubrovnik dolazili samo na kraće vrijeme postavlja se pitanje gdje je stanovala ona nekolicina koja se, kako kažu arhivski podaci, zadržala tu nekoliko godina.

2 Isto, str. 12.

3 Isto, str. 18.

Josef Ferrer iz Tranja je prvi Židov koji se u arhivima spominje kao „privremeni stanovnik Dubrovnika“. Njegovo je ime zabilježeno 16. prosinca 1421. i navedeno kako je „zasad stanovnik Dubrovnika“. Preostaje jedino vjerovati u mogućnost kako su takvi Židovi vjerojatno boravili unutar gradskih zidina.⁴

Iz 14. stoljeća zanimljiva je jedna zakonska odredba koja se tiče Židova, ali zapravo nema baš izravne veze s njima. Prije Uskrsa su se Dubrovčani običavali maskirati u Židove pa su često po ulicama osim plašenja sugrađana, napadali prolaznike, te se obračunavali s njima. Zbog toga nam je poznat zakon koji bi se donosio u preduskršnje vrijeme, a zabranjivao je maskiranje u Židova. Zakon se izdavao 1319., 1320., 132., 1329. i 1335. godine, a 1331. godine je dopušteno maskiranje u Židova.⁵ No, tijekom druge polovice 14. stoljeća nemamo arhivskih spomena na židovsko stanovništvo u Dubrovniku pa možemo pretpostaviti kako je to zbog osmanske opasnosti.

Godine 1358. Dubrovnik se oslobodio venecijanske vlasti, a taj događaj je uvelike doprinio njegovu gospodarskom razvoju. Dubrovnik je postao poznati trgovački i pomorski grad, te je kao takav privlačio mnoge strane trgovce, a među njima i Židove. Većina tih Židova dolazila je iz Italije u kojoj su u 12. stoljeću jačale židovske naseobine zbog zapadnih progona.⁶ No, o tim židovskim progonima biti će više govora u idućem poglavlju. Važno je naglasiti kako nije bilo nikakvih zakonskih odredbi tijekom 13., 14. pa i 15. stoljeća koje bi ograničavale i propisivale status, prava i djelatnost Židova na prostoru Dubrovačke Republike.⁷ U svemu su se izjednačavali sa ostalim strancima koji bi se tu zatekli, pa su tako imali određen boravak u Dubrovniku s obzirom na njihove trgovačke poslove. Među strancima se razlikovao onaj koji „boravi“ i onaj koji „stanuje“ u Dubrovniku. Stranac bi mogao dobiti dubrovačko građansko pravo samo ako bi dulje vremena stanovao u Dubrovniku.

Zanimljivo je napomenuti kako Dubrovnik, iako katolička zemlja, ne primjenjuje mjere Rima protiv Židova. No, što se tiče protužidovskog raspoloženja, poznata je jedna epizoda koja se datira 1348. godine i otad provlači kronikama. Govori se o epidemiji kuge i kako tu bolest uzrokuju upravo pripadnici židovskog stanovništva.

Tokom početka 15. stoljeća gospodarski se razvijeniji Dubrovnik počinje nalaziti u osmanskoj političkoj sferi, dok istodobno imamo jačanje rudarstva u Srbiji i Bosnoj što potiče dubrovačke trgovačke veze s tim prostorima. U to doba će se u Dubrovniku razviti i tekstilna industrija, te će započeti gradnja kamenih kuća. Uglavnom, u arhivskim knjigama možemo primijetiti naglo bogaćenje Grada i njegovo mijenjanje. Dovodi se voda, a velike količine vode omogućuju razvijanje mastionica, tkaonica, radionica koža i ostalih zanata.⁸ Naravno kako je među brojnim trgovcima koji dopijevaju u Dubrovnik bilo i Židova. No, ne pristižu u velikom broju što je neočekivano s obzirom na njihovu situaciju na zapadu gdje su bili proganjeni. Tokom cijelog 14. stoljeća proganjeni su Francuskom, pa su mnogi provansalski Židovi prebjegli u Italiju pa je tako Sicilija postala jedna od njihovih značajnijih središta. Prvih godina 15. stoljeća počinju u Dubrovnik dolaziti ti talijanski Židovi, a posebno su bili značajni upravo ti sa Sicilije. Ponovno je zbnunjujući

4 Vesna Miović, *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici (1546-1808)*, Zagreb – Dubrovnik, 2005, str. 8.

5 Isto., str. 19.

6 B. Stulli, *Židovi u Dubrovniku*, Zagreb, 1989, str. 17.

7 Isto., str. 17.

8 J. Tadić, *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća*, str. 21.

podatak kako ipak tih sicilijskih Židova nije bilo mnogo u Dubrovniku. To zbunjuje jer je dobro poznata dubrovačko-sicilska trgovačka veza, a na Siciliji Židovi igraju glavnu ulogu u gospodarstvu.

Arhivska epizoda kada Simon Izak iz Marseja kao jamac rabinu Aronu ostaje živjeti u Dubrovniku, jest prvi spomen na Židova koji duže vrijeme, oko 4 godine, ostaje u Dubrovniku. Zbog navedene činjenice mnogi povjesničari smatraju kako je baš to datum kada Vlada dopušta stalno naseljavanje Židovima. Zbog nepoznatih razloga isti je Simon bio odsutan iz Dubrovnika i 30. kolovoza 1407. dobio je pismo dubrovačke vlade koja ga poziva natrag „da može doći u Dubrovnik da stanuje ne obavljajući trgovinu sam niti šaljući preko drugoga u krajeve Apulije niti izvozeći iz Apulije u Dubrovnik“.⁹ Kasnije će ovaj datum upotrijebiti dubrovački svećenik Ivan Marijo Matijašević (1713.-1791.) koji je skupljao građu o Židovima. Rekao je kako je tog datuma dubrovačka vlada dopustila stanovanje Židova u Dubrovniku, ali nisu se smjeli baviti trgovinom. Napisano će ponoviti fra Serafi Crijević u 18. stoljeću i Kosto Vojnović. No, u originalnom zapisniku nema govora o odluci vlade kako će dopustiti naseljavanje Židovima. Najvjerojatnije se taj zaključak odnosi samo na Simona iz Marseja koji dobiva slobodan boravak, ali zabranu trgovine s Apulijom. Dakle, po svemu sudeći nije točno mišljenje kako Židovi u Dubrovniku slobodno borave od 1407. godine.

Ponovno tokom druge polovice 15. stoljeća nemamo u arhivima spomen o Židovima u Dubrovniku što se može pripisati osmanskim osvajanjima. Osmanskim osvajanjem nestaje poseban tip carina i stvara se jedinstveno carinsko područje. Takav ishod stvari imao je pozitivne posljedice na dubrovačku trgovinu. Zbog toga nije moguće opravdati nestanak Židova iz Dubrovnika koji je i dalje ekonomski nesmetano jačao. Kako dubrovačke političke prilike pa tako ni one domaće, Židovima u južnoj Italiji, nisu sprječavale njihov odlazak u Dubrovnik.

S druge strane, nije poznato što je bilo sa Židovima u Albaniji za vrijeme osmanskog osvajanja, koji su također u manjem broju posjećivali Dubrovnik. Pošto je Dubrovnik tada sve manje trgovao s albanskim primorjem, osim kada su u pitanju žitarice, može se zaključiti kako albanska trgovina slabi pod Osmanlijama.¹⁰ Vjerojatno su tako oslabile i židovske kolonije u Draču i Valoni, a što je moglo opravdati njihov izostanak u Dubrovniku. Bilo je poznato kako se na relaciji Apulija – Dubrovnik odvija glavna židovske trgovine tih prostora. Naravno također i između Valone i Drača, a Valona je bila važno središte za poslovanje židovskih trgovaca. Posebno se trgovalo dovozom soli u Dubrovnik. Dubrovniku je ta roba bila dragocjena što se tiče za trgovačku ekspanziju zemalja u zaleđu kojima je stočarstvo igralo bitnu ulogu.¹¹ Dalje je kroz 14. i 15. stoljeće bio važan posao s koraljima. Bilo je židovskih trgovaca koji su se ugovorom obvezali kako će loviti koralje i pripremati ih za tržište.

Postoji iz tog perioda par zapisa u arhivu koji se odnose na Židove. Tako je zanimljiv onaj o dolasku glasnika bosanske kraljice Katarine, Abrama 1477. godine. Zatim nalazimo u arhivu kako Božićko Ostoić ima naziv „čifut“ što podsjeća na turski naziv za Židove koji je očito već u 15. stoljeću bio upotrebljivan i u Dubrovniku.

9 Isto, str. 21.

10 Isto, str. 34.

11 B. Stulli, *Židovi u Dubrovniku*, str. 18.

Stalno naseljavanje Židova u Dubrovniku

Stalno naseljavanje Židova u Dubrovniku krajem 15. stoljeća povezano je s 1498. godinom kada su protjerani s Pirinejskog poluotoka. Jedan dio otjeranih Židova iz Španjolske, pretpostavlja se njih 100.000¹², prešao je u Tursku. Pirinejski prognanici su se služili dubrovačkim brodovima kako bi prenijeli svoju imovinu dalje na istok. Pošto su Židovi u biti bili u Španjolskoj ekonomski i kulturno razvijeniji dio stanovništva, Španjolska je bila u gubitku, a pogotovo kad su u 16. stoljeću skroz protjerani i marani.¹³ Otkriće Amerike će tako tek donekle nadoknaditi nazadovanje trgovine, zemljoradnje, novčarstva i industrije koje je zahvatilo Španjolsku zbog odluke o progonstvu Židova. Edikt o njihovom progonu objavljen je 31. ožujka 1492., te su imali rok od 4 mjeseca za napuštanje zemlje. Selili su se u raznim pravcima, pa su tako neki prvo išli u obližnje zemlje i čekali kada će i od tamo biti prognani. Odlazili su tako u Napuljsko Kraljevstvo, sjevernu Afriku i druge talijanske države. Zatim bi od tuda išli dalje na istok. Veliki broj tih prognjenih Židova se naselio na području Osmanskog Carstva jer su Osmanlije bile tolerantne. Židovskim naseljavanjem na prostoru te relativno nove države usavršava se zanatstvo i trgovina. Tako kad su Židovi u drugoj polovici 16. stoljeća imali utjecaj na sultanovu dvoru, Osmansko Carstvo postaje najvažnije centar za progonjene Židove.¹⁴ Židovi protjerani iz Španjolske su najvjerojatnije jedino živjeli u turskim zemljama. Kada su se naselili u novoj zemlji, pirinejski su se Židovi organizirali u posebne vjerske općine nazivajući ih imenima pokrajina iz kojih su bili izgnani, te zadržavajući jezik i kulturu prijašnje domovine. Tek će se kasnije općine međusobno približavati i stapati. Carigrad je uskoro postao jedan od najvećih židovskih centara sa oko 44 sinagoge.¹⁵

Kako je već rečeno, u vrijeme, nazovimo to seobe Židova po sredozemnim zemljama, Dubrovnik je imao važnu ulogu. Dubrovačka je Republika u to vrijeme postala poznato trgovačko središte, te poveznica između kršćanskog zapada i osmanskog istoka. Dobro je poznata veza Dubrovnika i Španjolske pogotovo za vrijeme aragonske dinastije koja je vladala Južnom Italijom s kojom su Dubrovčani imali jake trgovačke veze. Tako su dubrovački brodovi u vrijeme španjolskih progona Židova, prihvaćali te nesretnike i prevozili ih dalje na istok. Možemo to pokazati na konkretnom primjeru za vrijeme tursko-mletačkog rata (1499.-1503.). U to nesigurno doba bile su prekinute sve pomorske veze s Venecijom i još nekim zapadnim lukama. U Južnoj Italiji, vode se borbe između Francuske i Španjolske pa tako Židovi tim putem ne mogu prijeći na Istok. Zaključujemo kako je jedino dubrovačka mornarica mogla prevoziti Židove koji su se htjeli nastaniti u Osmanskom Carstvu,¹⁶ iako o tome nemamo dokaza. No, nekim Židovima Dubrovnik nije bio samo prelazna točka, nego i trajno utočište. Zbog toga je dubrovačka vlada odlučila poduzeti neke mjere. Odlučeno kako će se izabrati pet vlastela koja će ispitati boravak marana i novih kršćana¹⁷ u Dubrovniku iz Južne Italije, te iznijeti svoje mišljenje pred Senat. Poznato je kako su iznijeli prijedlog o stanovanju, ali na žalost nije poznato što i kako točno.

12 J. Tadić, Iz istorije Jevreja u jugoistočnoj Europi, *Jevrejski almanah 1959.-1960.*, Beograd, str. 29.

13 Pokršteni Židovi i Mauri u Španjolskoj.

14 J. Tadić, *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća*, str. 39.

15 Isto, str. 40.

16 J. Tadić, Iz istorije Jevreja u jugoistočnoj Europi, str. 30.

17 *Christiani novelli*; iako su se preobratili na kršćanstvo i dalje su znani kao Židovi.

Ne možemo točno odrediti koliko je Židova u tom razdoblju preko Dubrovnika prošlo u Osmansko Carstvo jer je većina kroz Dubrovačku Republiku prolazila mirnim putem pa nisu arhivirani. Postoje ugovori Židova koji su preko Dubrovnika prolazili u Solun. U njima je navedeno nekoliko Židova koji su vodili karavane, ali imamo podataka gdje su Dubrovčani organizirali karavane.

Polako stalno naseljavanje Židova u Dubrovniku izaziva otpor domaćeg stanovništva. Godine 1502. optuženo je osmero Židova zbog tobože ritualnog ubojstva jedne starice. Vjerojatno zbog snažnih španjolskih trgovačkih veza i međunarodno-političke zaštite, Dubrovčani donose odredbu protiv stalnog naseljavanja Židova. Tako će 20. prosinca 1510. biti iznesen prijedlog o kažnjavanju po 100 dukata i 6 mjeseci zatvora onim Dubrovčanima koji u Republiku iskrcaju Židove i marane. No, takav prijedlog je odbijen pa su Židovi i dalje mogli slobodno ulaziti u Dubrovnik i nastavljati na Istok. Godine 1514. ponovno je iznesen prijedlog o židovskom progonstvu s područja Dubrovačke Republike, te je ponovno taj prijedlog odbijen. No, 5./4. svibnja 1515. prihvaćeno je protjerivanja marana, Židova i njihovih obitelji koje se mora obaviti do kraja svibnja. Oni Židovi koji se zateknu nakon tog roka u Dubrovniku, morat će platiti 100 dukata, a zatim će biti protjerani. Mogu se zadržati u Dubrovniku samo u onom vremenu koje im je potrebno za prodaju svoje robe. Zanimljivo je kako uopće nema podataka o tome jesu li ili ne takve mjere provedene. Navedene odluke su povučene iz jednostavnog razloga jer su židovski trgovci postali važni u trgovini, te nakon opoziva ove odluke oni će se ubrzo stalno naseliti u Dubrovniku. Spomenuti povjesničar fra Serafin Crijević za ovo protjerivanje Židova iz Dubrovnika smatra glavnim krivcem fra Tomu Ilirika koji dolazi u Dubrovnik 1515. godine. U svojim je propovijedima odlučno zagovarao židovski progon. Crijević u pismu fra Serafina Racija, koji je živio u Dubrovniku 1587.-1589., nalazi argument kako je spomenuti Toma istinski krivac. Govori kako ipak jesu odluke Vlade provedene u djelo, te kako se Židovi nisu dali lako otjerati. Talijanski Židovi su zbog takvog postupka dubrovačke vlade spriječili izvoz žita za Dubrovačku Republiku.¹⁸ Dubrovčane je to snažno pogodilo pa su morali navedene odluke povući. Zasad je još nemoguće potvrditi istinitost ove epizode, jer je poznato kako su talijanski Židovi tada bili u jako lošim prilikama pa je jako malo vjerojatno kako su mogli pomoći bojkotom onima u Dubrovniku. No, zbog dubrovačke svjesnosti kako Židovi imaju dobro razvijenu trgovačku mrežu, te kako su od velike koristi, morali su biti popustljiviji. Kada je počeo rat Svete Lige protiv Osmanlija, Dubrovčani carinskim olakšicama potiču Židove s istoka na korištenje njihove luke. Prava od Ancone do Dubrovnika bio je sastavni dio mreže židovskih trgovaca, a donosio je mnogo dobiti Dubrovčanima.¹⁹ Zato su se Dubrovčani pobunili kada je carina u Anconi podignuta za 1% jer je to moglo otjerati židovske trgovce.²⁰

Dubrovačka je vlada tako 13. kolovoza 1538. dozvolila Židovima naseljavanje unutar gradskih zidina. Odlukom 22. travnja 1538. vlada je odredila kompleks kuća u kojima će se nastaniti Židovi u Dubrovniku. Tom odredbom također je određeno kako Židovi moraju nositi posebni znak na odjeći kako bi ih se razaznalo.

18 J. Tadić, *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća*, str. 56.

19 V. Miović, *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici (1546.-1808.)*, str. 10.

20 Isto, str. 10.

POČETNE GODINE NAKON OSNUTKA ŽIDOVSKOG GETA U DUBROVNIKU

Dubrovačka vlada 25. listopada 1546. donosi odredbu o osnutku geta unutar gradskih zidina. Geto se nalazio u donjem dijelu Lojarske ulice koja danas nosi naziv Žudioska ulica. U toj su ulici postojale četiri državne kuće, a svaka je imala dva skladišta u prizemlju. No, država za sebe ostavlja dva skladišta tako da su Židovi na raspolaganju imali četiri kuće i šest skladišta.²¹ Svaki Židov je po glavi morao plaćati po pola dukata mjesečno, a robu u skladištu po dva groša. Najamninu je u početku skupljao Mihoč, a on je bio lojar i imao je radionicu u blizini geta, a kasnije će je skupljati čelnici židovske općine.²² Spomenuti Mihoč je još morao voditi brigu o novopridošlim Židovima. Ulicu će zatvoriti zidom s gornje i donje strane, dok će vrata biti s južne strane tako da će izlaziti direktno na glavnu ulicu, Placu.

Vrata su se noću zatvarala u vrijeme Zdravo Marije, a onaj Židov koji bi se našao van geta nakon zatvaranja vrata bio bi kažnjen. To je bila treća ulica od Sponze u kojoj su se nalazila carinarnica i trgovačko skladište. Postavlja se pitanje je li dubrovačka vlada namjerno izabrala tu ulicu s obzirom kako je sve navedeno u Sponzi bili važno za poslovanje židovskih trgovaca.

Na čelu židovske općine bili su *consul Haebreorum*²³, no kasnije će u 17. stoljeću biti to *gastaldi* pa možda tada židovskom općinom upravljaju bratovštine koje su se sastojale od uglednika općine.²⁴

U 16. stoljeću još nisu bili dobili građansko pravo, pa su i dalje bili stranci, ali u većem broju stalno nastanjeni – dakle bili su stanovnici Dubrovnika. Zbog toga su im bili potrebni vlastiti konzuli koji su, kao i sve strance u dubrovniku, zastupali u pravnom životu.

Židove je na prostoru Dubrovačke Republike bilo moguće naći jedino u samom gradu Dubrovniku. Nije moguće govoriti o točnom broju Židova, ali njihov broj je vjerojatno poslije 1570. godine povećan jer imamo jednu odredbu dubrovačke vlade. Odredba govori kako u roku od osam dana Dubrovnik moraju napustiti svi oni Židovi koji se ne bave trgovinom i kako mogu dolaziti ubuduće samo oni koji imaju trgovačku robu. Naređeno je neka se i popiše svo židovsko stanovništvo. Geto se prostorno proširio pa od 1589. godine u izvorima imamo termin starog i novog geta. Godine 1571. Senat je odredio troje plemića koji su nadgledali stanuju li Židovi u getu i morali su otpremati one Židove iz Grada koji se nisu bavili trgovinom. Židovi su tada nosili žuti ili crveni šešir kao znak raspoznavanja.

No, bez obzira na dubrovačke propise izvori nam govore kako je bilo onih Židova koji su u Dubrovniku živjeli van geta. Pa su tako stanovali najčešće na Prijekom, uz posebne dozvole Velikog ili Malog vijeća. Tako su 24. listopada 1587. Dubrovčani ponovili odluke o stanovanju Židova u getu, te kako ne mogu raditi u kući kršćana i kako moraju

21 B. Stulli, *Židovi u Dubrovniku*, str. 20.

22 V. Miović, *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici (1546.-1808.)*, str. 16.

23 B. Stulli, *Židovi u Dubrovniku*, str. 21.

24 V. Miović, *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici (1546.-1808.)*, str. 21.

nositi posebne znakove na odjeći. Vlada je takve mjere ponovno potvrdila jer je Rimski kurija od Dubrovnika tražila stroži odnos prema Židovima. Zapravo Dubrovačka je Republika uvijek vodila borbu između crkvenih i svjetovnih vlasti. Borba se odvijala među samim vlastodršcima i između dubrovačkih i rimskih crkvenih vlasti. Rezultati ih sukoba su se odražavali na život u Dubrovniku, pa tako i na Židove.²⁵ Tako je crkva nametnula odluku da se od njih mora tražiti odobrenje za svakog židovskog liječnika. Od 1324. pa do 1617. godine u Dubrovniku je radilo 14. židovskih liječnika²⁶ jer Republika nije smjela primati one za koje nije dobila pismenu dozvolu dubrovačkog nadbiskupa. Tu potvrdu nije uvijek dobivala.

Još uvijek nije istraženo jesu li Židovi u Dubrovačkoj Republici težili za nekom višom samoupravom, te način na koji su birali svoje konzule. Zanimljivo je samo spomenuti kako je dubrovačka vlada zbog pritiska iz Carigrada morala ublažavati određene mjere koje je provodila protiv Židova. Imamo takav slučaj iz 1571. godine kada im je podigla carine u luci, pa su se Židovi žalili Mlečanima i Carigradu. Naravno, nakon carigradskog pritiska dubrovačka vlada je morala popustiti.

ZAKLJUČAK

Ovaj članak obuhvaća židovski kontakt i njihovo nastanjenje u Dubrovačkoj Republici tokom srednjovjekovlja. Nažalost, jako je malo podataka o tom periodu, pa zaključujemo kako je u Dubrovniku tada bilo relativno malo Židova. U to doba započinje progon Židova iz ostalih europskih zemalja pa su se morali skloniti nasuprot Dubrovniku, u južnoj Italiji. Zbog toga su sigurno trebali biti u dodiru s Dubrovnikom koji je u to vrijeme bio nezaobilazno trgovačko središte.

Vremenom se počinju stalno naseljavati na dubrovačkom području pa upravo zbog te njihove povećane koncentracije dolazi do netrpeljivosti i progona. No, kada su Dubrovčani shvatili koliko zapravo imaju koristi od inovjernog stanovništva, ublažili su svoje zakonske odredbe.

U drugom dijelu rada ukratko imamo osvrt na događanja u prvih nekoliko godina nakon osnivanja židovskog geta 1546. godine. Tim je činom dubrovačka vlada službeno pristala na njihovu prisutnost, te je ubrzo počeo rasti njihov broj. Dubrovnik im je bio privlačan zbog svoje tolerancije i naravno ekonomske važnosti. Iako su ponekad sputavani raznim zakonskim odredbama, dovoljno je samo napomenuti kako su te odredbe brzo padale u zaborav.

25 Isto, str. 23.

26 Isto, str. 24.

LITERATURA

- V. Miović, *Židovski geto u Dubrovačkoj Republici (1546-1808)*, Zagreb – Dubrovnik, 2005.
- R. Jeremić – J. Tadić, Amatus Lusitanus, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, X, Beograd, 1939, str. 89-121.
- J. Tadić, *Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća*, La Benevolencia, Sarajevo 1937.
- J. Tadić, Iz istorije Jevreja u jugoistočnoj Europi, *Jevrejski almanah 1959.-1960.*, Beograd, str. 29-54.
- B. Stulli, *Židovi u Dubrovniku*, Zagreb, 1989, str. 17.-26.

Lucijana Lasić:

JEWES IN THE MEDIEVAL REPUBLIC OF DUBROVNIK

Summary

The article was supposed to include the Jews of the medieval Republic of Dubrovnik, but unfortunately, there are very little data from that period, and Dubrovnik was relatively uninhabited by Jews at that time. We can assume that Jews had already come into contact with Dubrovnik as an important trading centre, in 12th century since they had colonies in Southern Italy. But, it is hard to provide evidence for such claims since there are no documents on this matter in the Dubrovnik archives. In fact, the first data on Jews, in the mentioned archives, are from the 13th century.

The age which is observed in the article is the age in which Jews were banished from other European countries which caused them to inhabit the area opposite of Dubrovnik, the Southern Italy. Consequently, they were forced to come into contact with Dubrovnik, which was at that time an unavoidable trade centre. In time, they start to inhabit this area as well and it is because of their increased concentration that intolerance and prosecutions arise. But when the people of Dubrovnik realize just how beneficial a heterodox population could be, they loosened their legal regulations

The second part of the article contains a brief overview of the events in the first few years after the foundation of the Jewish ghetto in 1546. With this act, the government of Dubrovnik officially acknowledged their presence, which resulted in the increase of their numbers. Dubrovnik was attractive to them for their tolerance and, of course, for its economical importance. Even though they were from time to time bound with various legal regulations, it is enough to mention that those regulations were soon forgotten.